

Формування духовної культури особистості

Наталія Ротченкова

Духовна культура особистості – це рівень моральної досконалості людини, сукупність моральних чеснот, які вона накопичила, рівень освіченості та творчого розвитку.

Духовність – це внутрішній світ людини, зв'язок людини з релігією. Духовність – це стрижень, фундамент внутрішнього світу людини. Духовності не можна навчити з допомогою настанов, можна вказати лише шлях, але не можна примусити по ньому йти. Духовність – це те, що відрізняє людину від інших істот, те, що властиве лише їй одній.

Сучасне українське суспільство переживає моральну кризу, спричинену передусім втратою християнських цінностей, орієнтацією на індивідуалізм, прагматизм і споживацтво в особистому та суспільному житті.

Духовний вакуум охопив систему освіти і виховання. Втрачено основи християнського світогляду, внаслідок чого неможливе формування підвалин об'єднуючої національної ідеї. У змісті освіти спостерігається світоглядний хаос, орієнтація на бездуховний інтелектуалізм. Все це негативно позначається на духовному і фізичному здоров'ї особистості. У дитини втрачається сенс життя, впевненість у власному майбутньому і майбутньому своєї країни. Розповсюджуються такі негативні явища у дитячому і молодіжному середовищі, як алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, суїцид, злочинність і бродяжництво. На розвиток дитини негативно впливають продукція секс-індустрії, засоби масової інформації. Тому проблема духовного виховання підростаючого покоління сьогодні відноситься до ряду глобальних. Вона усвідомлюється багатьма країнами, народами. Становлення духовності – це вища мета кожної особистості, адже в міцному ґрунті духовності зростає й особистість людини.

Три основні напрямки виховної роботи, через які формується духовна культура особистості, на яких опирається сьогоденне духовне відродження, – це сім'я, школа та Церква.

Сім'я є колыскою духовності для кожної людини. Фундамент християнського виховання закладають батьки. Виховання дитини в сім'ї починається з моменту зачаття дитини. В цей час зароджується нове життя, Бог дає душу й тіло, які ростуть і розвиваються. З цього часу між батьками і дитиною утворюється невидимий духовний зв'язок, так звана «духовна пуповина». Тобто всі думки, слова та вчинки батьків впливають на дитину. Якщо батьки живуть благочестиво, то їхнє життя освячує дитину, якщо живуть гріховно – оскверняють дитину. Таким чином, батьки виховують дитину власним прикладом.

Тому життя дитини в сім'ї повинно бути оточене духовністю: з материнської утроби батьки повинні прищепити дитині християнські істини.

Святий Іван Золотоустий так пише про виховання дітей: *«Чи не безрозсудно навчати дітей мистецтвом, посилати їх на навчання, нічого не шкодувати для їх освіти, а про виховання їх "у слухняності та вченні Господньому" не піклуватися?»*? За те ми самі першими пожинаємо плоди такого виховання, бачачи їх зухвалими, нестриманими, неслухняними, розпусними! Тож не чинімо так, а послухаймо апостола Павла: будемо виховувати наших дітей *«у слухняності та вченні Господньому»*, подаруймо їм приклад благочестя, примусимо їх з раннього дитинства вправлятися у читанні Біблії. Все у нас повинно бути другорядним у порівнянні з турботою про виховання дітей. Хто перш за все навчиться бути мудрим, той через це придбає найбільше багатство і велику славу.

Наші діти – наша надія, наша радість і наша старість. Слово Боже говорить: *«Настав на добру путь дитя – і старшим воно не зверне з неї»* (Притч. 22:6).

Український народ, за словами Софії Русової, здебільшого був релігійним, віруючим, тому і в родинному колі дітей вчили дотримуватись Заповідей Божих, що визначало норми моралі та їхню поведінку. Дитина не народжується моральною чи аморальною, вона поступово стає такою, залежно від того, в якому середовищі і в яких умовах живе, яке дістає виховання.

Найважливіша умова духовного виховання у християнській педагогіці – зберегти і примножити у дитячій душі Божественну благодать, закладену від народження, довіру до Господа, прийняття Його законів. Християнська педагогіка радить: дитину треба якомога раніше навчити прагнути Правди і Добра, творити їх, уникати зла й неправди і противитися їм, а, отже, виховувати на засадах справедливості, милосердя.

Костянтин Ушинський висловив багато цікавих думок, як саме треба виховувати дітей у сім'ї. Він вважав, що батьки повинні добре знати своїх дітей, їхні можливості та нахили. Батьки завжди є вихователями своїх дітей і кладуть перші зерна майбутніх успіхів чи невдач виховання.

Ушинський вважав, що батькам необхідно виховувати в своїх дітях з дитинства почуття любові до Вітчизни, вірність своєму народові, правдивість, сміливість, щирість, скромність, відвертість, працьовитість, сильну волю. Софія Русова вважає, що діти в своєму оточенні повинні бачити найбільше добра і краси. Родинне виховання здійснюється засобами колискової, народних казок, ігор, пісень, лічилок. У родинному вихованні метою є *«не вчити дитину, не давати готові знання, а більш усього збудити в дитині її духовні сили, розвинути її цікавість, виховати її почуття, щоб очі дитини вмiли бачити, вуха дослуховуватись до всього, рученята вмiли заходжуватись й коло олівців, і коло ножиць, і коло глини, і коло паперу»*.

Звертаючись до батьків, Сухомлинський нагадував: «Якщо ви хочете стати неповторною особистістю, якщо мрієте залишити після себе глибокий слід на землі, необов'язково бути видатним письменником чи вченим, творцем космічного корабля або відкривачем нового елемента періодичної системи. Ви можете утвердити себе в суспільстві, засяяти яскравою зіркою неповторної індивідуальності, виховати хороших дітей, хороших громадян, хороших трудівників. Творення людини – найвище напруження всіх ваших сил. Це і життєва мудрість, і майстерність, і мистецтво. Діти – це щастя, створене вашою працею».

Як дбайливо хлібороб готує ниву до нового врожаю, так і батьки повинні сіяти зерна добра та любові в душах і серцях дітей.

Наступним вагомим напрямком формування духовної культури особистості є Церква. Церква використовує кожну нагоду, щоб нагадати батькам про їх святий виховний обов'язок, а дітям про необхідність гарної поведінки. Діти повинні шанувати своїх батьків. У Євангелії написано:

«Діти, слухайтесь батьків у Господі, адже це справедливо». «Шануй батька та матір, щоб було тобі добре, і щоб ти був на землі довговічним» (Еф. 1:3). «І ви, батьки, не роздратовуйте дітей своїх, а виховуйте їх у вченні та наставленні Божому» (Еф 6:14).

Церква завжди відіграла і відіграє дуже важливу роль у формуванні особистості. Зусилля церкви направлені на духовне зміцнення нації.

Сьогодні у світі багато гріха і неправди. Церковна проповідь наворачтає грішника, слабкого духом підносить, зарозумілого на місце ставить, бідному подає, скривдженого на вершину підносить, багатого задумуватися змушує. Церковна проповідь є тим засобом, за допомогою якого лікуються душевні рани, відновлюється спокій душі, відсікається зайве, набувається все потрібне для здоров'я душі.

Велике значення у формуванні духовної культури особистості Церква приділяє молитві. Молитва повинна супроводжувати людину протягом всього її життя. Молитва є не лише спілкуванням з Богом, а й життям, наповненим Божою присутністю. Батьки повинні навчити дитину молитися. Молитва у сім'ї повинна бути на першому місці. Молитва має необмежену силу. Іван Золотоустий навчає: *«Молитва – сильна зброя і охорона проти спокус. Ніщо не може зрівнятися з молитвою. Вона й неможливе робить можливим, важке легким, невідгідне – вигідним. Якщо ти позбавиш себе молитви, то зробиш те саме, що витягнеш рибу з води. Молитва – це священний посланець. Вона веселить серце, заспокоює душу, збуджує страх перед карою, дає бажання небесного царства, вчить покори, дає пізнання гріха, словом, прикрашає людину всім добром, наділяючи душу різними чеснотами. Як світло сяє для тіла, так молитва для душі».*

Церква – це душа народу. Нема душі – і все вмирає: розвалюється сім'я, знижується моральний рівень, з'являється відчай і туга. Саме Церква і духовенство покликані формувати духовну культуру особистості. При церквах створюються недільні школи, де вивчають Закон Божий, церковний спів, життя святих людей. Діти мають можливість брати участь у виступах, сценках, які приурочені до державних, релігійних свят (Пасха, Різдво, Водохреще, Стрітіння, Благовіщення та ін.). Діти виконують різні види практичних робіт: готують костюми до християнських свят, іграшки для різдвяної ялинки, подарунки для рідних, розмальовують писанки, святкові листівки. Під час цієї роботи зливається естетичне, духовне і релігійне. Це все проходить вільно, природно, без примусу, невимушено. Найбільший емоційний заряд діти отримують від самого святкового дійства. Настрій дитини, в якому поєднується релігійне, естетичне і національно-патріотичне почуття, може стати ґрунтом для розвитку в неї високої ідейності та любові до свого народу.

Ще одним ключовим напрямком духовного виховання є школа. У школі виховання дитини здійснюється посередництвом викладання предметів духовно-морального спрямування (християнська етика, етика, людина і світ), проведення виховних годин, заходів, бесід. Перед школою сьогодні стоїть завдання не тільки дати знання, а й виховати високоморальну особистість. До педагогів і сьогодні звернені слова святого Тихона Задонського: *«Учнів потрібно навчати не тільки грамоті, але і чесного життя, страху Божого. Тому, що грамота без страху Божого ніщо інше, як меч у божевільного»*. Християнська етика – один із наймолодших навчальних предметів у сучасній українській школі. Крім виховної, пізнавальної функцій, предмет формує гармонійну особистість. Потрібно намагатись донести до дитячих сердець, що зло дуже часто вбирає свої підступи, сіті, пастки у барвисті, привабливі шати. Потрібно вміти зривати облудну маску, показувати його справжнє потворне обличчя, пояснювати хлопцям і дівчатам, що зло завжди несе лише руйнування, біль, страждання, смерть.

«Шкільне навчання і виховання мають бути глибоко пройняті духом християнства», – радив Григорій Ващенко. Він писав: *«Всі вчителі мають пропагувати релігію, а «хімік» і «фізик» на своїх уроках повинні залишати місце для Бога, хоча б не заперечувати Його існування ні декларативно, ні опосередковано. Учитель повинен тут діяти з позиції мудрості і завжди відповідати собі на просте запитання: що поліпшує людині життя – присутність чи відсутність Бога»*.

Іван Золотоустий зазначав, що людина подібна до Бога не тоді, коли їсть або спить, а коли творить діла милосердя та любові.

На уроках християнської етики дітям прищеплюється ціла низка добрих почуттів: співчуття, жалість, милосердя, любов. Для досягнення цього вчи-

тель на уроках використовує читання Святого Письма, слухання духовної музики, спів, малювання, поезію, конкурси, вікторини, кросворди, дискусії, інсценізації, прислів'я, приказки, кросворди, ребуси, таблиці, ситуаційні ігри, тести, заучування біблійних цитат різними методами.

Необхідним є те, щоб уроки християнської етики в школі дотримувались послідовності, тобто проводилися з першого по одинадцятий клас включно. Тоді навчання буде більш ефективним, кожна зустріч на уроці буде опромінюватись надією на Бога, на завтрашній день.

Загальновизнано, що духовність і моральність – це головне, що складає фундамент людини як особистості. У ній запорука гармонійного розвитку всіх потенційних можливостей особистості, запорука того, що плоди її діяльності дійсно слугуватимуть в ім'я людини як вищої цінності. Духовно розвинута людина не тільки усвідомлює велич Творця, але здатна любити інших, творити добро, милуватися красою, поважати старших, бути ввічливою, знати ціну життя і завжди прагне ще більш духовно збагатити себе. Духовність породжує шляхетність, допомагає кожній людині стати людиною, а нації – нацією. У християнській моралі сконцентровані найвищі цінності європейської цивілізації. Щоб виховати здорову, культурну, високоморальну особистість, нам необхідна цілюща сила християнської моралі.

Християнську мораль треба прищеплювати з дитинства. Яка насінина буде засіяна в серце дитини, такий з роками виросте плід.

Школа, духовенство, батьки повинні злагоджено працювати, пам'ятаючи про те, що наші діти – це наше майбутнє. Наше завдання сіяти зернятка доброти в дитячі серця, а урожай обов'язково буде.

Список літератури:

1. Анісімова А.Р. Релігія і педагогіка: точки зіткнення – К.: Рад. Школа, 1991.
2. Біблія (пер.проф. І.Огієнка) – К.: Об'єднане біблійне товариство, 1991.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994.
4. Вишневський О. Віра і релігія в контексті завдань сучасного українського виховання // Рідна школа. – 1999.
5. Катрій о. Юліан ЧСВВ. Перлини східних отців. – Львів: Свідчадо, 1998.
6. Мартинюк І. Школа-родина як основа національного виховання. – Початкова школа. – 1996.
7. Педагогічні ідеї К.Д. Ушинського./ред.колегія: В.І. Войтко та ін. – К.: 1974.
8. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – К., 1978.
9. Ушинський К. Д. Про сімейне виховання. – К., 1974.

